

MİSKİN ed-DÂRİMÎ

(مسکین الدارمي)

Rebia b. Âmir b. Üneyf
b. Şüreyh et-Temîmî ed-Dârimî
(ö. 89/708)

Arap şairi.

14 (635) yılında doğdu. Asıl adı Rebia olup şiirlerinde "miskin"i sıkça kullanması sebebiyle bu kelime lakabı haline gelmiştir. Temîm kabilesinin Dârim koluna mensuptur. Hayatının ilk zamanlarında çektiği yoksulluğa rağmen onurunu, asal et ve şerefini korudu; kabilesi içinde yiğit, şahsiyetli ve erdemli bir kimse, etkili ve edebî değeri yüksek şairlerin sahibi olarak tanındı. Irak valisi Ziyâd b. Ebîh kitlik döneminde Miskin'e yardım etti, geniş otlaklar tahsis ederek onu büyük imkânlar kavuşturdu. Vefatında Miskin Ziyâd için mersiye söyleyince Ziyâd'i sevmeyen Ferezdak buna karşı çıkmıştır (*Divân*, I, 201, 331). Miskin de kendisine cevap vermiş ve hicivleşme bir süre devam ettikten sonra iki şair barışmıştır.

Miskin ed-Dârimî, Emevi yöneticileriyle iyi münasebet kurmuştu. Basra ve Küfe valiliklerinde bulunan Bîr b. Mervân onun şiirlerini beğeniyordu. Yemenliler'e güveni sarsılan Muâviye b. Ebû Süfyân siyasi desteklerini kazanmak amacıyla Temîm, Mudar ve Kays kabilelerinden maaş bağladığı kimseler içinde Miskin'e de yer vermişti. Muâviye'nin bu davranışının sebepleri arasında, İbnü'r-Revvâg ile beraber Nehrevan'da Hâriciler'e ve Küfe eşrafıyla birlikte Muhtâr es-Sekâfi'ye karşı düzenlenen seferlere Miskin'in de katılmış ve zaman zaman kumanda görevinde bulunmuş olması da zikredilir (Taberî, V, 197, 206, 290; VI, 70). Muâviye; oğlu Yezid'i ve liaht tayin etmek istediği zaman şairden yararlanmıştı. Muâviye bu fikrini açıklamadan önce Miskin ed-Dârimî'den oğlu

Yezid'e biat edilmesine dair bir kaside nazmederek kendisinin, âyan ve eşrafın hazır bulunduğu bir mecliste okumasını istemiş, o da, "Bati tahtını Allah boşalttığı zaman şüphesiz halife Yezid olacak" anlamındaki beyti okuyunca ortalığı bir sessizlik kaplamıştı. Şairin bu başarısı kendisine büyük imkânlar sağlamıştır.

Az miktarda eser vermiş şairlerden olan Miskin'in şiirleri genellikle medih ve hiciv konusundadır. Abdurrahman b. Hasân b. Sâbit ile yaptığı şiir atışmasında nazmettiği "Kâsîde-i Lâmiyye"si meşhurdur (Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, XV, 118-119). Gazel dışında hamâse, hikemiyât ve fahr gibi temalarda manzumeleri de vardır. Yer yer Arap atasözleriyle süslediği şiirleri taşkınlıktan uzak, ağır başlı ve gerçekçi bir çizgi gösterir. Onun sanatının orijinal bulunan yönü kıskançlık (gayret) konusundaki şiirleridir. Ebû Ubeyde bu alanda nazmedilmiş en güzel şiirlerin Miskin'e ait olduğunu söyler. Bu tür şiirlerinde o ölçülu ve hoşgörülü bir kıskançlığı işlemiştir.

Miskin ed-Dârimî'nin yaşadığı yıllar isitişâh asrı denen ve yaklaşık II. (VIII.) yüz yılın ortalarına kadar devam eden dönenme rastladığından en eski nahiv kaynaklarından itibaren eserlerin pek çokunda beyitleri yer almıştır. Sîbeveyhi *el-Kitâb*'ında onun birkaç beytini delil olarak kullanmıştır (I, 256, 307, 308; II, 279). Abdülkâdir el-Bağdâdî, İbnü'l-Hâcîb'in *el-Kâfiye*'si ile onun üzerine Radî el-Este-râbâdî'nin yazdığı şerhte Miskin'in örnek olarak zikredilmiş beyitlerini ele alıp çeşitli yönlerden incelemekte ve gramerçilerin değerlendirmelerini aktarmaktadır (*Hizânetü'l-edeb*, III, 67-73). Câhîz, Miskin'in birkaç beytini naklederken (*el-Beyân ve'l-tebâyîn*, I, 322, 351; III, 81) Şerîf el-Murtazâ birçok beytini muhtelif vesilelerle kaydetmiştir (*Emâli'l-Murtazâ*, I, 309, 471, 472, 476, 633; II, 118, 160). Mis-

kîn'in çeşitli kaynaklarda bulunan şiirlerinin Hâsim et-Ta'an tarafından yayıldığı söyleniyorsa da (Bağdad (?)) bunun mevcudiyeti tesbit edilememiştir. Abdullah el-Cübûrî ile Halîl İbrâhim el-Atîye'nin yaptığı neşir elli beş kısa parça (kâfiye) ve 300 civarında beyitten oluşmaktadır (Bağdad 1389/1970).

BİBLİYOGRAFYA :

Ferezdak, *Divân*, Beyrut, ts. (Dâru Sâdir), I, 201, 331; Sîbeveyhi, *el-Kitâb* (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), Kahire 1408/1988, I, 256, 307, 308; II, 279; Cumâhî, *Fuhûl'u's-su'âra'*, I, 309-311; Câhîz, *el-Beyân ve'l-tebâyîn*, I, 322, 351; III, 81; Belâzûrî, *Ensâb*, IV/A, s. 145, 146; V, 169; Taberî, *Târih* (Ebû'l-Fazl), V, 197, 206, 209, 290; VI, 70; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğâni*, XV, 118-119; XX, 205-214; XXI, 352, 353; Şerîf el-Murtazâ, *Emâli'l-Murtazâ*, Kahire 1954, I, 309, 471, 472, 476, 633; II, 118, 160; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdeba'*, VI, 126-132; Abdulkâdir el-Bağdâdî, *Hizânetü'l-edeb* (Bulak), I, 465-468; III, 67-73; Sezgin, GAS, II, 323; Ömer Ferruh, *Târihu'l-edeb*, I, 518-520; Şevki Dayf, *Târihu'l-edeb*, II, 269, 337-338; Seyîd Abdullah et-Tilbâni, "Il Poeta Omeyyade Miskin al-Dârimî", AION, XXIX (1979), s. 179-189; Merzûk b. Sanîtân b. Tinbâk, "et-Tesâmu fi'l-gâyre fi'sîri Miskin ed-Dârimî", ed-Dâre, XIII/2, Riyad 1408/1987, s. 69-97; Ch. Pellat, "Miskin al-Dârimî", EI² (ing.), VII, 145-146.

 M. REŞİT ÖZBALIKÇI

MİSKİNLER TEKKESİ

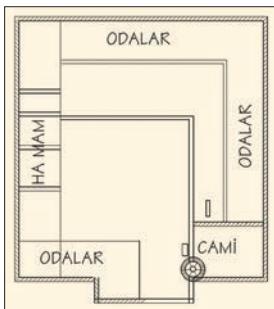
Cüzzamlıların tecrit edildiği mekân,
cizzamhâne;
Üsküdar Cüzzamhânesi.

Sözlükte "âciz, zavallı, yokşul; tepkisiz, hareketsiz" anlamlarına gelen **miskin** sıfatı cüzzamlıların niteliklerine uyduğu için bu hastalığa isim olmuş ve halktan ayrı tutulan cüzzamlıların barındırıldığı müstakil binalara (leprosarium) **miskinhâne**, **miskinler tekkesi**, **miskinler dergâhi** ve **meczûmîn zâviyesi** gibi isimler verilmiştir. Bunlara tekke, zâviye veya dergâh denilmesinin sebebi, genellikle tarikat pîrinin türbesi yanında bulunan ve insanların müstakil bir grup halinde yaşamalarına elverişli olan tekkelere benzetilmesi, cüzzamlıların topluma karışmayarak tekke sahinleri gibi münzevî bir ömrü sürdürdüklerinden ileri gelmektedir. Bu adlandırmada -Avrupalılar'ın yakın çağlara kadar lânetli saymalarının aksine- cüzzamlıların hoşlanmayacakları bir isimle gururlarının kırılmaması da söz konusu olsa gerektir; nitekim idarecilerine de "şeyh" deniliyordu (bk. CÜZZAM). Ayrıca halkın tekke ve dergâh dervişlerine yardım ettiği bilindiğinden miskinler tekkesi adı cüzzamlılarla sadaka verilmesine ves-

Miskinler Tekkesi'nin 1914 yılındaki durumunu gösteren Ali Rıza Bey tarafından çizilmiş karakalem resim (Ahmet Süleyîl Ünver, *Tâbi Târihi*, İstanbul 1943, s. 257)

MİSKİNLER TEKKESİ

Süheyl Üner'in 1936'da yıkık duvarlarından çıktıgı Miskinler Tekkesi'nin plan/krokisi (Ahmet Süheyl Üner, *Tib Tarihi*, İstanbul 1943, s. 257)

le oluyordu. Ancak hiçbir aktivite göstermeyen uyuşuk ve tembel insanlara da miskin denildiği için sonraları miskinler tekkesi tabiri "tembelhâne" anlamını kazanmış, aynı şekilde topluca uyuşturucu kullanılan yerlere de "esrar tekkesi" denilmiştir.

İslâm dünyasında Emevî Halifesi Velîd b. Abdülmelik'in Dımaşk'ta kurduğu ilk bîmâristanda (88/707) cüzzamlılar için de bir bölüm ayrılmıştı. Fas'ta şehrin dış mahallelerinde tutulan cüzzamlılar XIII. yüzyılın ilk yarısında Bâbüşserîâ'nın dışındaki mağaralara nakledilmişti; Endülüs'te ise şehirlerin dışına yapılan özel mekânında kalyordular. Bunlar, Anadolu Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde de aynı şekilde şehirlerin dış mahallelerinde veya tamamen dışında barındırılıyordu (bk. **BİMÂRİSTAN**). İlk Osmanlı cüzzamhânesi Edirne'nin kenar semti Kırışhâne'de hizmete girmiştir (XV. yüzyıl), bunu Üsküdar, Bursa, Lefkoşa, Kandıye ve Sakız'da açılanlar takip etmiştir.

II. Bayezid zamanında 907 (1501) yılında hazırlandığı sanılan Kânunnâme-i İhittâb-ı İstanbul el-Mahrûse'nin 64. maddesindeki, "... ve cüzzamlıları şehirden süreler, şehirde komayalar" hükmünün bir sonucu olarak Yavuz Sultan Selim tarafından o yıllarda Üsküdar'ın dışında kalan Karacaahmet Mezarlığı'nın ortasında, bugün Karacaahmet Türbesi'nin önden Haydarpaşa yönüne giden yolu soluna rastlayan yerde inşa ettirilen (920/1514) ve Eviya Çelebi'nin *Seyahatnâme*'sında de bahsi geçen (I, 475) Miskinler Tekkesi, hem sağlıklı kişileri bu hastalıkten korumak hem de toplum içinde yaşama şansı olmayan cüzzamlıları barındırmak amacını taşıyordu. O dönemde cüzzamlılar herhangi bir tedavi uygulanamıyor, sadece halktan tecrit edilerek mümkün olduğunda rahat bir şekilde yaşamalarının sağlanmasına çalışıyordu. II. Selim devrine ait Celâlzâde Kanunnâmesi'nin "Ahvâl-i Voynugân" başlığı altında yer alan 90. maddesinde cüzzam hastalığına yakalanan kişi ölmüş kabul edil-

mekte, eğer oğlu yoksa malının hazineye geçmesi öngörülmektedir. İstanbul'da bir cüzzamının varlığı haber alındığında eşraftan dahi olsa o kişi hemen Miskinler Tekkesi'ne götürülür, taşrada cüzzamhânesi bulunmayan yerlerdeki cüzzamlılar da genellikle buraya gönderilirdi. Son zamanlarında tekkeye her sabah Atik Vâlide İmaretî'nden kırk ekmekle çorba, her akşam yine çorba, et ve pilâv gelir, haftada iki gece de zerdeli pilâv verilirdi; ayrıca buraya yılda on iki kurban tahsis edilmiştir. Binanın önünde yoldan geçenlerin para bırakması için sekiz sadaka taşı vardır (resim için bk. *DIA*, VIII, 152). Bunların oyuklarına para konulduğunda kapıda bekleyen ve "gözcü dede" denilen hasta içeriye haber verir, cüzzamlılar da hep birlikte dua ederlerdi; daha sonra şeyh denen tekke yöneticisi toplanan paraları hastalara dağıtırdı.

Zaman içerisinde hamam ve cuma namazlarının da kılındığı minareli (resim için bk. a.y.), minberli küçük bir caminin ilâvesiyle bir külliye halini alan Miskinler Tekkesi, 1810 yılında II. Mahmud'un hazine vekili Ali Ağa'nın çabalarıyla âdeten yeniden yapılcasına onarım görmüş ve genişletilmiştir. Yerli ve yabancı kaynaklarda yer alan bazı dağınık bilgilere göre tekkenin odaları iç bahçeye bakıyordu ve önlerinde ahşap birer revak vardı; her odada bir ocak bulunuyordu. On oda aileleriyle kalan evli cüzzamlılarla, altı oda bekârlara, iki oda da son zamanlarda dışarıdan gelen ve cüzzamı olmayan imama ayrılmıştı; hamamda bir de çamaşırhane vardı. Sultan Abdülmecid döneminde camisiyle birlikte ikinci defa esaslı bir tamir gören miskinhâneye (1843) Hacı Hüseyin Hayri Paşa bir sebil (1866) ve Mürg-i Kevser Hanım adlı bir hayır sever de musulular ve tulumbalı bir kuyu (1887) yaptırılmıştır.

Kadın hastalara mavi dokumadan çarşaf ve şalvar, erkeklerle aba elbise, katır yemeni, mest-pabuç ve keçe takke veriliyordu. Önceleri cüzzamlılar kimseyle görüşmez, sadece kapı önüne çababilirlerdi; daha sonra şehrde inip alışveriş yapmaya başladılar. Bir adlı dava söz konusu olduğunda mahkeme heyeti tekkeye geliyordu. Kaynaklarda bazı cüzzamlıların tavuk besleyip yumurta sattıkları, Ömer Efendi adında bir hastanın yirmi keçisi olduğu kaydedilmektedir.

Cumhuriyet döneminin başlarında hastaları önce Toptaşı Hastanesi'ne, daha sonra da (1927) Bakırköy Akıl, Ruh ve Sınrı Hastalıkları Hastanesi'nde açılan

Sultan II. Mahmud dönemine ait Miskinler Çeşmesi – Üsküdar / İstanbul

özel cüzzam pavyonlarına nakledildiği için boş kalan Miskinler Tekkesi bir süre sonra geçirdiği yangınla harabeye dönmüş, ardından yavaş yavaş ortadan kalkarak geriye sadece II. Mahmud dönemindeki onarım sırasında yapılmış olan, yaridan fazlası toprağa gömülmüş vaziyetteki çeşmesi kalmıştır. Çeşmenin kitâbesi yerinde, onarımının kitâbesi ise Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nin deposundadır.

BİBLİYOGRAFYA :

- Eviya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 475; Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l-cevâmi'*, II, 246; "Târîh-i Miskinler der Üsküdâr ve Târîh-i Çeşme-i Miskinler der Üsküdâr", *Divâن-i Gûşen-i Efkâr-i Vâsif-i Enderûnî*, Bulak 1257, s. 37-38; Mehmed Râif, *Mirât-ı İstanbul*, İstanbul 1314, I, 90-91; B. Stern, *Medizin, Aberglaube und Geschlechtsleben in der Türkei*, Berlin 1903, I, 112; Konyali, *Üsküdar Tarihi*, I, 236; "Islamische Leprositoren im Mittelalter", *Fachprosa-Studien Beiträge zur Mittelalterlichen Wissenschafts- und Geistesgeschichte* (ed. G. Keil), Berlin 1982, s. 306-312; Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahâllîleri*, İstanbul 1990-94, II, 287-296; VII, 329; Nermin Ersoy, "Üsküdar Cüzzamhanesi'nin Bugünkü Durumu", *I. Türk Tip Tarihi Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler*, Ankara 1992, s. 207-210, IV, 59; Sevim Başer, *Başlangıçından Bugüne Kadar İstanbul'da Kurulan Lepra Hastaneleri* (yüksek lisans tezi, 1992), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; "Türk Lepra ve Leprosori Tarihine Kısa Bir Bakış", *Merhaba Yaşamak: Türkiye'de Cüzzamla Saçın Dünüm-Bugünü-Yarını* (hz. Türkân Saylan - Mustafa Sültuşa), İstanbul 1998, s. 14-21; Yeşim İslâh Ülman, *Gazette médicale de Constantinople ve Tip Tarihimizdeki Önemi* (doktora tezi, 1999), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 26-27; Dr. Zambaco, "Les lepreux de Scutari près Constantinople", *Revue medico-pharmaceutique*, III/8 (1890), s. 122-128; III/9 (1890), s. 139-145; III/10 (1890), s. 154-157; III/11 (1890), s. 169-173; III/12 (1890), s. 190-193; IV/1 (1891), s. 2-5; IV/2 (1891), s. 22-25; IV/3 (1891), s. 42-44; IV/4 (1891), s. 58-62; Niyazi İsmet Banoğlu, "Miskinler Tekkesi ve Cüzzamhane", *Havâdis Gazetesi*, 29 Haziran 1958; Pakalın, II, 546; Nuran Yıldırım, "Cüzzamhaneler", *DBİst.A*, II, 456.

NURAN YILDIRIM